

Vogeltrek over het Gooi

Plotseling zijn eind april de gierzwaluwen terug. Drie maanden later verdwijnen ze even plotseling. Wie kent niet de fascinatie van roepende, overtrekkende ganzen in de winter? De vogeltrek boeit het hele jaar door. Ook over het Gooi!

Fred van Klaveren

Verwacht en onverwacht

Waarom maakt vogeltrek zo'n indruk op vogelaars en niet-vogelaars? Dat is het onverwachte. Opeens zijn daar die ganzen of kraanvogels. Plotseling een stip aan de lucht, een handvol zwaluwen, uitgestrooid over het landschap. Was je dit nog niet, dan is op dat moment de vogelaar wel geboren. Want naast de vroege vogelzang maakt niets zo'n indruk op mensen, als de trek van vogels.

Door opgedane kennis kunnen we inmiddels met de kalender ongeveer voorspellen wanneer we koperwieken, of een visarend kunnen verwachten. Het onverwachte voorbij, maar het genoegzaam blijft. En wie kijkt, die ziet!

Vogeltrek staat niet op zichzelf. Het verschijnsel is onlosmakelijk verbonden met het landschap en de uitingen van de seizoenen. Ook de vogelaar mogen we niet vergeten. De zintuigen tot de laatste zenuw op scherp: opspelende hormonen door de aanwakkerende herfst lokken haar/hem naar buiten. Veranderingen in de stofwisseling spelen niet alleen de vogels parten.

Wat is vogeltrek?

Vogeltrek kun je zeer bondig omschrijven als het zich verplaatsen van individuen, op basis van veranderingen in de stofwisseling, veroorzaakt door wijzigingen in de directe leefomgeving van de vogel. De herfsttrek wordt in gang gezet door afnemend licht, stervende insecten en temperatuurverschillen. De vogels in Scandinavië worden werkelijk in de kou gezet en als ze niet vertrekken zullen, naast insectenetters, ook de zaadeters het niet overleven. Wereldwijd zijn de jaarlijks terugkerende, veranderende omstandigheden voor een vogels zo ingrijpend, dat ze zich wel in een voorkeursrichting moeten voortbewegen en dat is trek.

We spreken niet alleen van vogeltrek in de herfst. Wie kent niet het verlangen naar het voorjaar, na een koude en donkere winterperiode? Dat is het reikhalzend uitkijken naar vogeltrek! Of het weten dat de zomer voorbij is, als de barbecue hevig wordt verstoord door een vlucht roepende, doch altijd onzichtbare regenwulpen? En wie kent niet het gelukzalige gevoel van eindeloze V-'s onder een hemelsblauwe vrieslucht, met nog hoger daarboven de lokroep van de veldleeuwerik? Kippenvel met een jas aan! Kortom, vogeltrek is er dus altijd. Vogels uit alle windstreken zijn altijd onderweg. Ringers vangen altijd vogels. Tellers tellen altijd vogels. Vogels en voedseltrek, slaaptrek, voorjaars- én herfsttrek, vorst- en sneeuwvluchten. Verzamelen, verkennen en verdwalen. Het onverwachte lokt. De herfsttrek, met zijn miljoenen vogels, maakt wel de allergrootste indruk!

Overvliegende kraanvogels

Foto: Nel Huese

Niets is nog geheel zeker. Daarom vindt er nog veel onderzoek plaats naar de gedragingen van trekvogels. Niet in het minst omdat ook de mens met zijn machines en 'targets' zich zo nodig in die ruimte tussen de vogels moet begeven.

Omdat nog veel onzeker is durf ik te veronderstellen dat vooral de West- en

Midden-Europese broedvogels standvastiger zijn dan Scandinavische vogels of beesten uit de omgeving van de Middellandse Zee. Dit heeft vooral met het klimaat en het weer te maken. In West- en Midden-Europa is het niet te koud en niet te warm en het gunstige seizoen, met volop voer en dekking duurt duidelijk langer. In het noorden is het al weer snel te koud en in het zuiden alras te droog. De gevolgen kunnen niet uitblijven. Dus op het moment dat de vogelaar in het Gooi denkt dat zijn innerlijke rust is weergekeerd, na het afronden van die afmattende broedvogelinventarisatie, komt eind juni plots een groepje sijzen over zijn tuin! Of de eerste smienten in een donkere julinacht. Soms geelpootmeeuwen of een zwarte ibis uit het zuiden. Of wat dacht je van de groenpootruiters op een warme augustusavond, waaraan geen einde leek te komen? Er zijn zelfs Noord-Europese steltlopers die, wanneer zij niet broeden, het hele jaar door de vogelaar achtervolgen. Het is een loodzware hobby.

Immense aantallen

Door recente tellingen weten we, dat met name na het broedseizoen, miljoenen vogels over het Gooi, de Vechtstreek en de Eempolders hun vlucht ondernemen naar bekende en onbekende oorden. De telpost Corversbos heeft daar van 1987 tot en met 2008 een belangrijke rol in gespeeld. Niet dat boven die ene telpost zich alle vogeltrek manifesteerde! Nee, die is slechts één punt van waaruit alle trekvogels binnen een denkbeeldige cirkel werden waargenomen en geteld. Van de trekvogels, die in een breed front over het werkgebied vlogen, is dus maar een deel gezien. Als dagelijks geteld zou zijn, tussen 21 juli en eind november, dan zouden op deze ene plek met gemak een paar honderdduizend trekvogels zijn overgevlogen. Zouden we in het gehele werkgebied gedurende deze periode waarnemingen hebben gedaan,, vanaf een denkbeeldige lijn noordwest-zuidoost over het Gooi e.o., dan zou het aantal trekvogels naar ik aanneem zo'n 1,5 tot 2 miljoen vogels hebben bedragen. Om een idee te geven van de aantallen. We hebben het hier alleen nog maar over 'zichtbare dagtrek'! Niet meegerekend zijn de vogels die tijdens de dag wel zijn gehoord, maar niet zijn gezien, omdat ze met de wind méé te hoog vlogen voor het menselijk oog of juist door de mist niet konden worden waargenomen. Dit zijn buitengewone

aantallen! Vele soorten trekken nota bene ook nog eens 's nachts over. Ook tamelijk onzichtbaar. Als je geluk hebt hoor je tureluurs, wintertalingen en koperwieken in het donker. Dan weet je dat de lucht gevuld zal zijn van vogels die hun heil elders zoeken en hun weg vinden met behulp van de hemellichamen en het aardmagnetisme. Vogels als ganzen, eenden, steltlopers, lijsters, spreeuwen, en diverse andere zangvogels als zangers, vinken en gorzen. Vliegverkeer wordt niet zelden stilgelegd of omgeleid.

Elzen vol trekkende kramsvogels Foto: Nel Huese

Vogeltrek en landschap

Goed, nog even terug naar wat we wèl kunnen zien en wáár dan wel. Het werkgebied is grofweg onder te verdelen in open en gesloten gebied. Open gebied betreft de Eempolders, de grote heidevelden, de veenweiden en Vechtplassen en de randmeren (Kole et al. 1996). Gesloten gebied zijn de (grote moeras-) bossen en buitenplaatsen en de stedelijke gebieden. Trekvogels volgen de patronen in het landschap, óf niet. Het is per soort of soortgroep bepaald wie de landschapspatronen volgt of gewoon hoog over het Gooi e.o. naar het zuidenwesten vliegt. Gemiddeld genomen vliegen watervogels over waterrijke gebieden en volgen bosvogels de bosranden of bosrijke streken. Deze 'splitsing' geldt voor het hele land. We kennen daardoor de 'blauwe route'. Dit is een belangrijke trekroute van watervogels en steltlopers van de oostelijke Waddenzee (vanuit Noord-Europa), over Zuidwest-Friesland, de Flevopolders, de Vechtplassen en het Groene Hart, naar onze Delta: het westelijke riviereengebied en Zeeland. Deze route ligt over het westelijke deel van het werkgebied, met name over de Vechtplassen. Dus daarom misten we de – meeste- pijlstaarten boven het Corversbos!

Kortafstandsvliegers of vogels die de tijd nemen om hun overwinteringsgebied te bereiken, zoals vinken, volgen nauwkeurig de patronen van het landschap en blijven in de buurt van de landschapstypen waar zij zijn geboren, maar ook waar zij rust en voedsel kunnen vinden. Zo zie je nu veel groepen vinken uit Zweden, onderweg naar Midden-Frankrijk, in onze bossen bijtanken op beukenootjes.

Er zijn ook de soorten met haast. Dat zijn de vogels die stevig doorvliegen, meestal over grote afstanden en doelgericht. Die zien alle landschappen van het werkgebied onder zich doorglijden als een tweedimensionaal decor. Vogels uit Oost-Europa of Midden-Rusland, zoals roek en kievit, trekken westwaarts in grote groepen en in korte tijd. Doorgaans alleen tijdens gunstige winden (oost) en op grote hoogte. Elke relatie met het hun vertrouwde landschap is losgelaten, behalve wanneer ze moeten rusten en eten. Nog een voorbeeld is de koperwiek. Vanaf de tweede week van oktober trekken in enkele weken tijd vele miljoenen koperwieken weg uit Scandinavië en Rusland. Een deel komt over het werkgebied. Tijdens rustig weer kunnen wólken en fronten van deze lijsters richting west en zuidwest worden gezien. Aantallen die op één dag gemakkelijk 50.000 koperwieken of meer kunnen bedragen! Met gemak bereiken ze die dag nog de duinen van Wassenaar!

Dan heb je nog zwervers, die zich meer laten leiden door gunstige of juist ongunstige weersomstandigheden. Deze zwervers hinken rustig aan, van gebied naar gebied of blijven, zoals van de grote roofvogels de Buizerd, wachten totdat gunstig weer ze in korte tijd verder kan brengen. Een Wespendif, die gebruik maakt van goede thermiek kan daarbij een paar honderd kilometer per dag overbruggen. Regent het de volgende dagen, dan doet-ie het rustiger aan.

Grauwe gans en goudplevier vluchten voor de vorst en sneeuw uit en maken daarbij relatief kleine sprongen. Juist zij zijn dan aangewezen op verschillende rustige gebieden, waar ze voldoende vetreserves kunnen blijven opbouwen. Mits zij door een koude-inval worden overrompeld; dan gaan zij haastig op de vleugels.

Vogeltrek over het Gooi

Kunnen we in de Vechtplassen, het Gooi en de Eempolders deze fenomenen ook allemaal waarnemen? Jazeker! Ondanks de breedfronttrek, waarbij de grote aantallen meer diffuus overvliegen en dankzij de verschillende landschapstypen in ons werkgebied is er bijzonder veel trek te zien (Figuur 1).

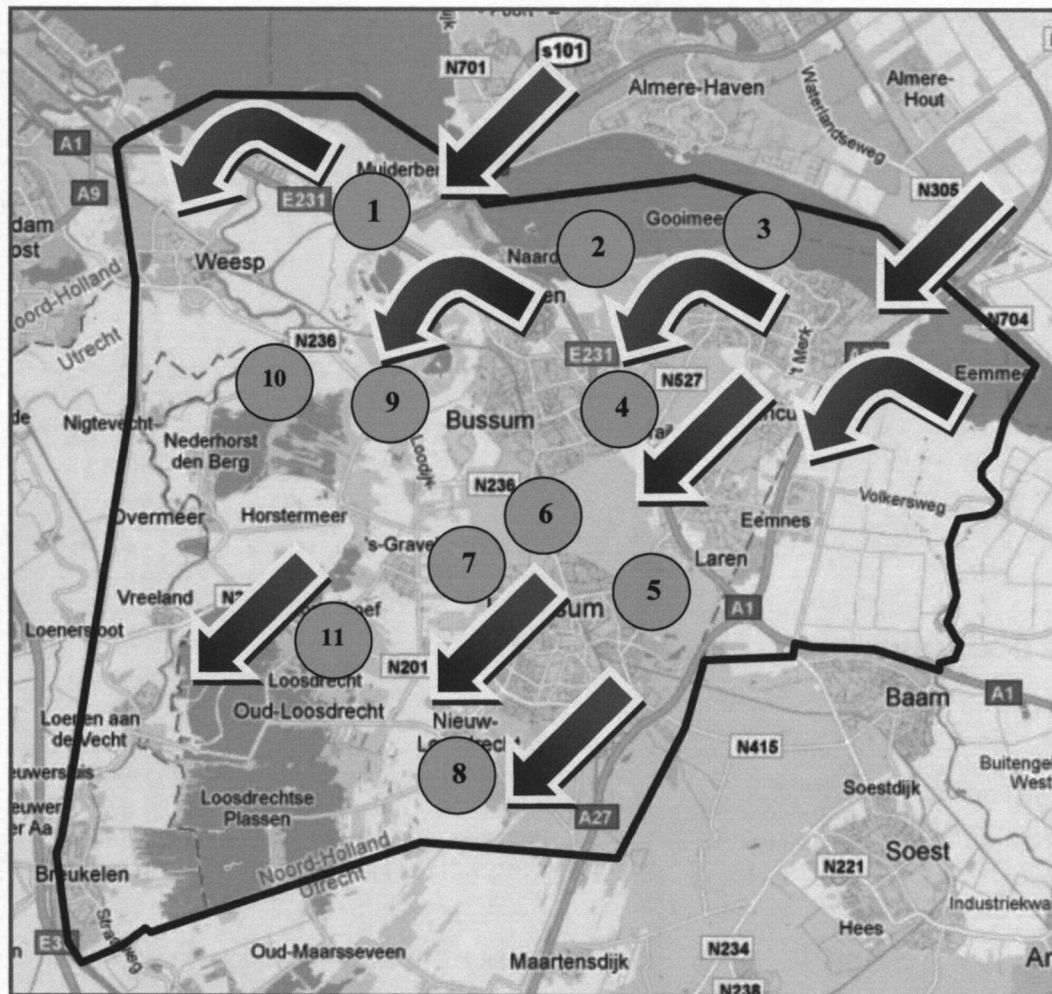
De 'blauwe route' ligt precies boven het werkgebied. Voor de trekvogelteller is het bestaan van de randmeren van groot belang. Er vindt nog steeds stuwing plaats uit het oosten, vanaf Harderwijk richting het Gooi. Vóór de aanleg van de Flevopolders moet het spectaculair zijn geweest aan 'onze' Zuiderzeekust (Jonkers et al. 1987)! Echter, veel vogels vinden inmiddels ook de Flevopolders op hun weg en piepen er via het Muiderzand en de Hollandse Brug tussenuit. Aalscholvers uit Noorwegen, wulpen uit Zweden, pijlstaarten uit Finland en ganzen uit Siberië; dit is allemaal waar te nemen! Het werkgebied ligt ook gunstig voor roofvogels, die via Falsterbo Scandinavië verlaten. Hoewel het grootste deel van de wespendifen, buizerds en torenvalken ten oosten van ons werkgebied doortrekt, kunnen er nog behoorlijke aantallen roofvogels worden gezien en in vele soorten.

Wat zijn nu de gunstige plekken om van de zomer tot en met de late herfst vogels tijdens hun trektocht waar te nemen? Als aan alle voorwaarden is voldaan, je staat met zonsopgang in het veld en de stijve nek is even vergeten, dan is in het werkgebied op diverse plekken veel te beleven.

De stuwing langs de randmeren levert veel zangvogels op langs de Oostermeent (Theetuin), bij de Huizerpier en Valkeveen. Vogels die het binnenland in trekken volgen de landschapspatronen van de heidevelden en bossen en zijn waar te nemen bij 't Bluk (Zuiderheide) en de Hoorneboeg. Bekende en zeer goede punten zijn de Tafelbergheide (Huizen), het Corversbos, de Natuurbrug, Einde Gooi en Egelshoek (Kole et al. 1996). Verder zijn er nog veel trekvogels te zien, die over de waterrijke gebieden vliegen, zoals over het westelijke deel van het Naardermeer (Bovenmeent) en het noordelijke deel van

de Spiegelpolder en over de Ankeveensche en Kortenhoofsche Plassen, via de Loenderveensche Plas en Breukelen naar het zuidwesten. Zoek hier de rustige plekken op voor doortrekkende watervogels en steltlopers, maar ook voor

zangvogels en roofvogels. Bekend zijn ook de Kromme Goog (Ankeveen), de ringdijk van de Horstermeer, de Kromme Rade en het Oppad en de eendenkooi bij Tienhoven.

1	Muiderberg:	watervogels, steltlopers, roofvogels, zangvogels
2	Magdaleen:	watervogels, meeuwen, sterns, steltlopers, zangvogels
3	Huizerpier:	watervogels, meeuwen, sterns, steltlopers, zangvogels
4	Tafelbergheide:	watervogels, roofvogels, zangvogels
5	't Bluk:	roofvogels, zangvogels
6	Natuurbrug Zanderij Crailo:	watervogels, roofvogels, zangvogels
7	Corversbos:	watervogels, roofvogels, zangvogels
8	Eindegooi:	watervogels, steltlopers, roofvogels, zangvogels
9	Bovenmeent:	watervogels, meeuwen, sterns, steltlopers, roofvogels, zangvogels
10	Spiegelpolder:	watervogels, meeuwen, sterns, steltlopers, roofvogels, zangvogels
11	Kromme Rade:	watervogels, steltlopers, roofvogels, zangvogels

Figuur 1. Het werkgebied van de VWG. De pijlen geven bekende trekroutes aan. De cijfers verwijzen naar goede waarnemingsplekken voor trekvogels. (Kaartje: F. van Klaveren, met dank aan D. Prop).

Trektelpost Corversbos 20 jaar Foto: Rien Rense

Zin in trek?

Het werkgebied van de VWG biedt tal van mogelijkheden om trekvogels waar te nemen. Hierboven is, heel in het kort, vooral de najaarstrek belicht. In het werkgebied zijn geen telposten meer regelmatig actief. Wil je de herfsttrek en het tellen van trekvogels eens meemaken, bezoek dan een telpost in de buurt, te vinden via www.trektellen.nl, of spreek samen een excursie af in het Gooi e.o. Voorjaarstrek is een heel ander verhaal en buiten klopt de winter aan de deur. Dus dat laat helaas nog even op zich wachten.

Veel kijkplezier!

Geraadpleegde literatuur

Jonkers, D.A., R.A. Kole & J. Taapken, 1987. Vogels tussen Vecht en Eem. Avifauna van het Gooi, de Vechtstreek en de Eempolders. Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken, Hilversum.

Kole, R.A. & D.A. Jonkers, 1996. Vogels kijken in Gooi en Vechtstreek. Uitgave 100. Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken, Hilversum. (Een informatieve gids in zakboekformaat voor mensen die vogels willen observeren in het Gooi, de Vechtstreek en de Eempolders).